

Teoria realistă și puterile medii

Petre, Dan A.

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Petre, D. A. (2002). Teoria realistă și puterile medii. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 4, 67-90. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-381043>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Comercial-NoDerivatives). For more Information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

TEORIA REALISTĂ ȘI PUTERILE MEDII

DAN A. PETRE

Introducere

Scopul acestui studiu este de a circumscrie asumțiile teoretice ale paradigmei realiste¹ în interpretarea relațiilor internaționale statutului de „putere mijlocie”. Tradițional, paradigma realistă nu are o preocupare reală pentru cercetarea problemelor statelor care nu au atins stadiul de „mare putere”, ci mai degrabă tinde să excludă din discuție sau să cantoneze într-o notă marginală² problemele puse de această categorie. Încercarea demersului nostru este de a elucida care este statutul real al acestei categorii tranzitorii, care sunt posibilitățile și particularitățile acțiunii unui stat aflat într-o asemenea situație pe arena internațională. Demersul nostru va încerca să urmărească în mare schema de analiză propusă de Raymond Aron³ pentru fenomenele sociale – teorie, sociologie, istorie și praxeologie – în sensul pe care Aron îl dă acestor patru caracteristici (concepte teoretice, atitudini și relații, precedente comportamentale și abordări practice), poate nu în ordinea și pe capitolele enumerate de Aron, dar în spiritul demersului său științific.

Pe de altă parte, ne simțim datori de a reaminti încă o dată că subiectul nostru de cercetare este un actor impersonal și non-uman – *statul* – care nu are vreo legătură cu comportamentele umane individuale și colective (fie ele psihologice, sociale sau naturale) – frică, iubire, morală, supraviețuire – chiar

¹ În studiul său cu privire la teoria relațiilor internaționale, MARTIN WIGHT („Why there is no international theory?”, in Herbert Butterfield, Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations*, Allen and Unwin, London 1966, pp. 1-33) refuză atributul de teorie (în sensul unui model care este universal valabil oricărei situații) pentru realism. El preferă termenul de „tradiție” de gândire, termen pe care îl putem considera echivalent cu „paradigma” kuhniană.

² Chiar și Raymond Aron, autor mult mai nuanțat decât autorii anglo-saxoni în abordarea sa asupra științei politice, în general, și a relațiilor internaționale, în special, consideră că statutul puterilor este doar interesul măsurării gradului de rivalitate între actorii din sistem, și deci nu are o relevanță pentru teoria generală a relațiilor internaționale. El face acest lucru în nota 13 din capitolul II al lucrării *Paix et guerre entre les nations*.

³ RAYMOND ARON, *Paix et guerre entre les nations*, Calmann – Levy, Paris, 1962, pp. 17-18.

dacă vom folosi cuvinte care descriu asemenea stări, ele nu sunt folosite în sensul pe care îl dăm în mod obișnuit, ci vor fi însoțite de definiții specifice.

Totodată, vom încerca o abordare care să țină seama de coerența teoretică internă a paradigmei realiste, conștienți fiind atât de limitările acesteia, cât și de criticile aduse atât asumpțiilor teoretice generale, cât și soluțiilor specifice de interpretare a fenomenelor pe care relațiile internaționale le studiază. Personal, credem că o paradigmă teoretică este doar un model intelectual și intelectualiv care ajută cercetătorul să-și lumineze propriul obiect de studiu, nu o abordare de tip religios și dogmatic, care cere atât o încredere oarbă în postulatele esențiale, cât și speranța de a regăsi în realitatea înconjurătoare doar acele fenomene pe care le putem considera parte a universului de discurs pe care îl construim.

Interesul nostru este în principal orientat către menținerea unei consistențe reale a acestui univers de discurs și către evitarea contradicțiilor interne, mai degrabă decât în obținerea unui model de tip general – valabil. Pe de altă parte, opțiunea pentru paradigma realistă este una motivată de rațiuni de ordin intelectual și nu sentimental, etic sau estetic. Realismul, așa cum îl înțeleg clasici ca Hans Morgenthau⁴, Kenneth N. Waltz⁵ sau Raymond Aron are un dublu avantaj din punctul de vedere al investigației științifice – refuzul obstinat al reducționismului și al ingineriei sociale.

Acest dublu refuz dă puterea teoretică a realismului clasic – pe de o parte având o paletă variată de argumente cu demnitate epistemologică egală, pe de altă parte excluzând dintru început transformarea voluntară a realității⁶ (așa cum este ea observabilă empiric) de către cercetător, pentru a introduce forțat într-o matrice teoretică: „Pentru a da înțeles materialului factual brut oferit de politica externă, trebuie să ne apropiem de realitate politică cu acel fel de schiță rațională, o hartă care să ne sugereze posibilele înțelesuri ale politicii externe. (...) Prin această testare a ipotezelor raționale față de faptele actuale și consecințele lor dăm un înțeles teoretic faptelor din politica internațională.”⁷

Această poziționare teoretică care introduce direct conceptul weberian de abordare rațională a obiectului de studiu o găsim și la Raymond Aron, care prin aducerea în discuție a ontogenezei sistemului – actori independenți care luptă pentru supraviețuire în fața amenințării create de existența celorlalți actori⁸ – esențializează paleta de opțiuni a actorilor din sistem la două stări de relaționare cu restul

⁴ Vezi HANS J. MORGENTHAU, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, brief. edn, McGraw-Hill, New-York, London, 1993, mai ales pp. 4-16.

⁵ KENNETH N. WALTZ, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, Reading, Mass., 1979, pp. 18-37.

⁶ HANS J. MORGENTHAU, *op.cit.*, p. 3, spune în mod clar „Cealaltă teorie (*i.e.* realismul) crede că lumea, imperfectă din punct de vedere rațional, este rezultatul forțelor inerente în natura umană (...) Ea apelează la precedentul istoric mai mult decât la principii abstracte și țintește la realizarea unui cât mai mic rău mai mult decât la un bun absolut.”

⁷ *Ibidem*, pp. 4-5.

⁸ RAYMOND ARON, *op.cit.*, p. 6.

actorilor – pace și război – dar refuză în mod direct atașarea la aceste stări a vreunui atribut extraneu acestuia – de tipul imperativului moral kantian.

Epistemic, acest tip de raționament – în care stările de agregare sunt considerate rezultatul unui proces rațional și nu au determinate extra-sistemice (imperative morale, logică a economicului etc.) fac ca observatorul științific al fenomenului să nu aibă de luptat cu propriile sale convingeri (morale, politice, umane), ci să își păstreze distanțarea necesară față de obiectul de studiu, distanțare necesară pentru exprimarea unei concluzii de tip științific și nu personal.

Suntem extrem de conștienți, în bună tradiție realistă am putea spune, că orice modelare teoretică își are limitările ei, că este în fapt doar o reprezentare rațională a unei părți a realității și nu oferă o imagine globală, omniscientă și a toate explicatorie. Aceasta este atributul religiei și nu al științei, iar noi nu ne propunem să răspundem vreunui *Beruf*, ci unei modeste, dar aristotelice *mega thaumazein*.

Puterea

„Dacă era așa, el (Papa) putea, în virtutea plenitudinii puterii, să priveze pe toți regii creștini de regatele lor și să-i facă pe aceștia trudituri, chiar șerbi ai propriilor săi țărani și să-i supună la toate corvezile pe care un senior poate să-i pună pe șerbii săi” (William Ockham, *Contra Benedictum*).

Întrebarea normală, naturală și imediată care rezultă din acest scurt excurs introductiv este următoarea – *ce este puterea în mediul internațional; care este natura, structura și scopul acesteia?*

Definirea puterii

Raymond Aron definește puterea ca fiind „(...) capacitatea unui actor politic de a-și impune voința sa asupra altora. Pe scurt, puterea politică nu este absolută, ea este o relație umană”⁹.

A defini conceptul de putere în mediul internațional nu este o operațiune intelectuală facilă, dată fiind, pe de o parte natura sa relativ intangibilă, pe de altă parte natura sa relativ proteică – nu există un singur principiu ontic al puterii – ceea ce face ca definirea puterii în termeni materiali să fie extrem de dificilă, mai ales în afara cazurilor unde evidența este extremă – cum este poziția actuală a SUA pe plan internațional¹⁰.

⁹ *Ibidem*, p. 60.

¹⁰ Raportul elemente materiale-percepții în analiza puterii reale poate fi extrem de imprecis. De exemplu, armata irakiană era considerată, în 1990, la ocuparea Kuweitului, ca armata clasică numărul patru în lume (număr de militari, capacitate tehnică, experiență de luptă,

Definirea puterii în factori materiali și în absolut nu este posibilă, deoarece, cum spuneam, absența unui principiu (în sens ontologic) absolut al puterii, trimite la existența unui sistem de minimum doi, fiecare din actorii din sistem raportându-se în mod permanent la ceilalți.

Această relativitate de principiu a puterii este accentuată de presupuziția care stă la baza sistemului internațional actual – cea de suveranitate a actorilor din sistem, iar suveranitatea (ca stare de fapt) impune cu necesitate absența vreunui element supraordonat statului. Deci, din punct de vedere teoretic, sistemul este omogen, dar din punct de vedere real, sistemul este eterogen. De aici și una dintre tensiunile majore ale sistemului, generatoare de comportamente speciale la nivelul actorilor.

Natura puterii

Raymond Aron definea o dublă natură a puterii – cea în sine („pouvoir”) și cea în acțiune („puissance”)¹¹. Distincția aroniană este extrem de utilă pentru studiul nostru deoarece oferă o flexibilitate majoră în analiză – pe de o parte avem de-a face cu elemente ce țin de predefinitele fiecărui actor în sistem (elementele naturale), pe de altă parte avem de-a face cu produse ale relației dintre elementul natural și voința de al le pune în operă. Distincția este extrem de importantă, deoarece alte sisteme de enunțare a puterii unui actor suveran tind să amestece datul latent (condițiile naturale) și factorii acționali în aceeași ierarhie și demnitate, pe când, după părerea noastră, trebuie făcute aceste diferențe.

Elementul de diferențiere între performanța uneia sau alteia dintre puteri în plan internațional este dat de optimizarea raportului dintre condițiile naturale și cele ce țin de voința de a le pune în operă, de aceea, mai ales în condițiile contemporaneității, exploatarea intensivă a voinței este la fel de importantă, dacă nu mai importantă decât elementul natural.

Putem defini natura puterii în plan internațional ca măsura în care un actor politic își mobilizează resursele pentru a-și urmări scopurile. Dacă acceptăm că relația pe care o numim putere este la nivelul sistemului, o relație umană, atunci și natura ei este esențialmente umană, ea nu ține numai de datele naturale (spațiu,

resurse ale teritoriului) și a fost tratată ca atare, drept un factor primejdios pentru forțele coaliției internaționale – vezi: JOHN J. MEARSHEIMER, *The Tragedy of Great Powers Politics*, W. W. Norton and Company, New York and London, 2001, p. 38. Pe de altă parte, ea nu a putut rezista, nici măcar minimal, forțelor coaliției (în fapt americano-britanico-franceze) care operau la mare distanță de teritoriul național, nu mai aveau o doctrină precisă de luptă în deșert. Un alt exemplu este cel al Republicii Iugoslave (Serbia-Muntenegru) în 1995, când sub presiunea operațiunii „Deliberate Force”, liderii de la Belgrad au trebuit să abandoneze toate cuceririle făcute de sârbi în Bosnia-Herțegovina. Ambele exemple arată ca presupuziția inițială este diferită de rezultatul real.

¹¹ RAYMOND ARON, *op.cit.*, p. 48, am putea aplica aici și distincția hegeliană asupra principiului filosofic – în sine și pentru sine.

număr, resurse), ci și de măsura în care aceste date naturale sunt folosite. Acumulările cele mai mari de putere nu sunt, cu necesitate, ale celor care posedă cele mai bune date naturale, ci ale celor care reușesc cel mai bine să optimizeze exploatarea acestora. Dacă această optimizare este maximalizată în relație cu alți competitori din sistem, atunci avem de-a face cu o situație în care un actor poate transcende limitările impuse de datele naturale¹².

Aici ne despărțim întucâtva de Raymond Aron, deoarece Aron insistă oarecum pe relația de *omogeneitate și de completitudine* între elementele constitutive ale puterii, atunci când discută diferitele modele de constituire ale acesteia¹³, pe când pentru noi, relația cea mai importantă este cea de *optimizare* a datelor naturale, ceea ce poate implica distonanțe majore între resursele naturale și capacitatea actorilor de a le utiliza, chiar atunci când tehnologia este distribuită în mod omogen în mediul internațional, dar la nivelul unuia dintre actori apare *decizia* de a o folosi în mod intensiv și tot același actor are încredere în acel produs al tehnologiei sale¹⁴.

De aceea, chiar dacă vorbim despre putere în sine sau despre putere în acțiune, *trebuie să definim natura puterii ca eminentamente umană și nu naturală*. Aici ne despărțim în mod definitiv de școala reduționistă a economismului secolului XIX¹⁵, care vedea ca sursă principală a puterii resursele naturale (teritoriu, populație, resurse), și deci un caracter relativ aleator al naturii puterii. Pe de altă parte, nu putem nega influența pe care acești factori o au asupra constituirii puterii efective a unui actor politic pe scena internațională, dar acestea sunt doar cel mult condiții necesare, dar nu suficiente pentru a pune în operă puterea în sine pe plan internațional. Pe de altă parte, reducerea naturii puterii la resurse (și implicit a competiției de putere la o competiție pentru resurse) nu-și are acoperire în realitatea istorică – putem da aici două exemple

¹² Exemplul istoric este aici foarte prezent – Atena, fără politica de inovație strategică propusă de Themistocles (folosirea argintului de la Laurion pentru construirea flotei) nu ar fi putut spera niciodată nici să înfrunte puterea Persiei, nici să concureze Sparta pentru hegemonia în lumea greacă; Suedia, sub Gustavus Adolphus, fără introducerea sistemului de conscripție și fără introducerea instrucției militare nu ar fi putut deveni o mare putere europeană, măcar că a fost pentru cei aproape 100 de ani ai dominației suedeze asupra politicii nord-europene; pe de altă parte, state contemporane, ca Republica Democrată Congo sau Arabia Saudită, care dispun de resurse potențiale foarte mari, au o fragilitate extremă pe plan internațional.

¹³ RAYMOND ARON, *op.cit.*, p. 64.

¹⁴ Revenim la exemplul atenian din sec. V î.Chr., în care baza puterii ateniene este dată de încrederea în tehnologia navală, tehnologie care era cunoscută în toată lumea greacă, dar numai ateniinii au dezvoltat-o ca pe baza puterii lor strategice. Exemplul poate continua cu Veneția, la sfârșitul Evului Mediu, sau cu Provinciile Unite ale Țărilor de Jos, în secolul al XVII-lea. În toate aceste situații tehnologia era prezentă, ceea ce a lipsit altora a fost decizia de a folosi această tehnologie.

¹⁵ Ne referim aici la autori ca Hobson (JAMES A. HOBSON, *Imperialism: A Study*, Michigan University Press, Ann Arbor, Michigan, 1902) sau Lenin (VLADIMIR ILICI LENIN, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, Editura Politică, București, 1962), care traduc competiția de putere într-o competiție pentru accesul la resurse (pentru cazul ambilor – analiza imperialismului), pe când viziunea noastră este a unei competiții între tehnologiile care pun resursele în operă.

extreme – cucerirea Imperiului ahenid de către Alexandru cel Mare și măcar Cruciada I-a – exemple în care competiția pentru resurse nu are nici un rol central, poate este chiar inexistentă.

Dar aici intervine o întrebare naturală și imediată – este puterea, prin natura ei, fungibilă, sau nu?

Teoria fungibilității puterii, așa cum a fost preluată din teoria monetară, susține faptul că, odată intrat în compunerea puterii, fiecare dintre elementele care concură la formarea acesteia își pierde identitatea proprie și devine putere în sine, rezultatul fiind topirea diferitelor surse ale puterii în putere. Acest lucru este adevărat, în mare măsură, pentru starea latentă a puterii, dar în mică măsură, pentru puterea acțională. Revenind la exemplul atenian din 483 î.Chr., dacă atenienii ar fi refuzat propunerea lui Themistocles de a folosi argintul de la Laurion pentru construcția flotei și și-ar fi împărțit între ei câte 10 drachme, societatea ateniană ar fi fost, per ansamblu, mai bogată, dar nu ar fi putut nici să obțină victoria de la Salamina, nici să constituie Liga Delio-Atică, și, probabil, ne-ar fi lipsit de *Istoria Războiului Peloponesiac* a lui Thucydide. Credem că este un exemplu suficient pentru a demonstra că, prin natura ei, puterea în sistemul internațional nu este fungibilă, iar pe de altă parte, *că voința de a pune în operă puterea*, ca și acțiune rațională, poate fi fungibilă, dacă ea există.

Aici intervenim cu exemplul Spartei, care prin voință (tradiția spune că ar fi opera lui Lycurg), își canalizează toate resursele sale sociale pentru un singur scop – obținerea excelenței militare. Același lucru poate fi spus despre Suedia lui Gustavus Adolphus, în secolul al XVII-lea – revoluția militară suedeză a fost rezultatul unui proces *voit* și nu rezultatul unei acumulări naturale de elemente ce ar fi putut să constituie putere¹⁶. Tot datorită lui Themistocles, Atena reușește să construiască „Zidurile cele lungi”, fortificație care îi va permite să reziste asalturilor peloponesiace, în timpul războiului cu Sparta și aliații săi, la fel cum și flota îi va permite să aibă inițiativa strategică în cursul aceluiași conflict – putem spune, deci, că cele două acțiuni ale lui Themistocles sunt parte a procesului de fungibilitate a puterii, că în aceste condiții argintul de la Laurion a fost parte a puterii, dar acest lucru nu mai este valabil în cazul în care s-ar fi adoptat decizia de a împărți același argint în sume de câte 10 drachme fiecărui atenian.

În concluzie, putem spune că, prin natura ei, puterea fiind rezultatul unei operațiuni raționale umane ea nu este fungibilă în partea ei materială și că doar acele acțiuni care sunt programate să întărească capitalul de putere utilizabil al unui actor din mediul internațional pot fi fungibile.

¹⁶ GUNTHER E. ROTHENBERG, „Maurice of Nassau, Gustavus Adolphus, Raimundo Montecuccoli and the "Military Revolution" of the Seventeenth Century”, in Peter Paret (ed.), *Makers of Modern Strategy*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1986, pp. 32-63.

Structura puterii

Întrebarea pe care ne-o punem acum este următoarea – care sunt elementele care compun puterea unui actor politic pe scena internațională? Teoria clasică, așa cum este exprimată de Hans Morgenthau¹⁷ și Raymond Aron¹⁸, nu distinge între ceea ce putem numi partea materială (sau cantitativă) a puterii – teritoriu, populație, resurse naturale – și partea calitativă (culturală – în sens *levistraussian*) – structură a economiei, calitatea guvernământului, capacitatea de mobilizare a resurselor. Departe de noi încercarea de a nega validitatea argumentelor acestora, dar trebuie să spunem că cele două laturi ale „coșului” de elemente care concurează la structurarea puterii naționale nu sunt egale în demnitatea lor. Elementele naturale sunt o fază latentă – ele sunt pentru că sunt – și împărțite relativ aleator, cu o structură internă a ierarhiei care este puternic influențată de stadiul tehnologic al fiecărei epoci istorice, pe când cele calitative sunt rezultatul unui proces rațional – uman și deci pot influența, într-adevăr, structurarea puterii unui actor de tip statal.

Dacă acceptăm că natura puterii este eminentamente umană, dar în schimb acceptăm o demnitate egală a elementului natural (sau cantitativ) cu cel calitativ (sau uman), atunci intrăm, după părerea noastră, într-o inconsistență teoretică relativ importantă, deoarece am nega afirmația făcută, considerând puterea un factor natural, ceea ce intră în contradicție cu experiența istorică a rasei umane. Pe scurt, din punctul nostru de vedere, datul natural este doar o condiție relativ necesară – nu întotdeauna – dar niciodată suficientă. Cel mai bun exemplu care demonstrează latura care ține de voința umană este cel al Provinciilor Unite ale Țărilor de Jos în secolul XVII, când printr-o mobilizare masivă a resurselor (altfel relativ puține), printr-o utilizare inventivă a unor tehnologii (navigația și elemente ale comerțului internațional) – deci, în mare, elemente care țin de inteligența umană, nu de starea naturală – olandezii reușesc o expansiune colonială majoră, care va rezista până în 1941 (ocupația japoneză a Indoneziei). Această expansiune se face în condițiile în care același teritoriu era în conflict cu o mare putere – Imperiul lui Carol Quintul și apoi Spania lui Filip al II-lea – și teatru de război pentru o bună bucată de vreme. De aceea considerăm că teoria clasică – Spykman, Morgenthau, Aron – în care este necesară o *conjuncție* perfectă între factorii naturali și cei culturali – are valabilitate doar în cazurile excepționale din istoria relațiilor internaționale – *i.e.* cazul „marilor puteri” – pe când cazul general, adică actorii care nu sunt sau nu sunt încă mari puteri, este aparținător, din punctul nostru de vedere, *sferei disjuncției* – fie ea

¹⁷ HANS J. MORGENTHAU, *op. cit.*, pp. 115-179.

¹⁸ RAYMOND ARON, *op. cit.*, pp. 63-80, acceptând tezele lui Morgenthau și Spykman, insistă chiar pe caracterul de omogenitate dintre latura naturală și cea culturală; pe de altă parte, cazurile de „succes” din istoria relațiilor internaționale – Atena, Roma, Imperiul lui Genghis Han, Imperiul Otoman, Veneția, Japonia post era Meiji (iar lista poate continua) sunt cele care au *dezo*omogenizat raportul natură-cultură (în sens structuralist) din interiorul societății lor, făcând din acest dezechilibru cheia succesului lor.

virtuoasă (cazul „marilor puteri” înainte de a deveni mari puteri), fie ea vicioasă – a celor care rămân etern puteri minore, de oricâte resurse ar dispune. Iarăși, argumentul lui Aron, cel al dezinteresului teoriei pentru competiția de putere, nu se întemeiază aici, deoarece marea majoritate a cazurilor despre care vom discuta este formată de actori care nici nu intră în competiția pentru putere, nici nu doresc acest lucru.

Pe de altă parte, dacă Aron consideră puterea ca o *relație*, ceea ce impune minimum doi participanți, trebuie să acceptăm ca această relație nu este homeostatică *in aeternum*, raportarea de tip relativ presupunând și ierarhii, deci nu vorbim de un caz care este unic în interiorul sistemului, ca o monadă leibnitziană, ci este în relație permanentă.

Scopul puterii

Putem defini scopul puterii ca fiind modalitatea prin care suveranitatea politică se exprimă în raport cu alte suveranități sau gradul de libertate pe care un actor suveran îl are în sistemul internațional.

Morgenthau definea relațiile între state având ca principiu de structurare „interesul definit ca putere”¹⁹. Centralitatea *interesului* în concepția lui Morgenthau este esențială pentru a înțelege în mod coerent relațiile între state. Pe de o parte, actorul statal individual este supus unei competiții generate de existența altor actori în sistem, pe de altă parte, simpla lui prezență în sistem este generatoare de reacție din partea celorlalți actori în sistem, ceea ce face ca raportarea actorului (oricare ar fi el) să se facă egocentric.

Egocentrismul (sau lipsa de altruism) a statului, ca actor al sistemului internațional, este rezultatul sistemului coroborat cu presiunea internă generată de nevoia de performanță a guvernului (ca gestionar temporar al sistemului politic intern), indusă de politica internă²⁰.

În fapt, pe planul politicii internaționale, performanța minimală ce se cere unui stat este supraviețuirea în sistem. Aceasta nu face în ca în mod imediat sistemul să tindă să elimine actorii mai slabi și nici să determine în mod automat și absolut tendința actorilor de a-i elimina pe ceilalți actori, dar nici nu dă vreo asigurare că nimeni, niciodată nu va încerca să facă acest lucru.

În acest context, singurul interes fundamental al actorului statal individual pe plan internațional este acumularea de „putere” – adică de singurul element care îi poate asigura, într-o *ultima ratio*, supraviețuirea. Acumularea de

¹⁹ HANS J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 5.

²⁰ Hassner (PIERRE HASSNER, „Beyond the three traditions: the philosophy of war and peace in historical perspective”, in *International Affairs*, vol. 70, no. 4, 1994, pp. 737-756) spunea, referindu-se la modernitate ca generatoare de tensiune internațională: „Statul suveran, apărător al păcii interne, este deopotrivă provocator de război internațional, deoarece potolirea conflictului civil prin suveranitate și diviziune teritorială legitimizează, prin același proces, rivalitatea internațională și conflictele inter state” (p. 743).

putere este singurul vector pe care interesul – fie el de supraviețuire, fie de cucerire – se poate exprima, iar acumularea de putere maximă (imposibilitatea pentru alți actori din sistem să pună în vreun fel supraviețuirea în discuție) înseamnă performanță maximă în sistemul internațional.

Puterea este esențialmente un concept politic, și de aici autonomia relativă a sferei puterii față de sfera economică sau de cea a legii. De la Renaștere încoace, definim politicul ca o sferă autonomă, atât epistemic, cât și social. Pe de altă parte, trebuie să înțelegem neutralitatea sferei politice (măcar la nivel internațional) față de sfera etică²¹, economică sau juridică. Raționalitatea finală a unei activități de tip politic este doar politică – puterea – și nu una de tip economic – profitul –; juridic – dreptatea – sau etic – binele. Pe de altă parte, neutralitatea conceptuală nu exonerează individul (sau grupul de indivizi) care deține gestiunea temporală a puterii de imperativele etice sau legale, dar neluarea în seamă a acestora nu are în mod necesar efecte asupra performanței politice.

Singura limitare reală a puterii unui actor suveran în planul relațiilor internaționale este puterea celorlalți actori din sistem. Limitarea de tip etic sau legal intervine în interiorul sistemului constituit în actorul suveran și are ca obiect indivizi umani (lideri) și nu actori politici (state).

Vina etică sau legală (non-conformitatea cu norma) are ca obiect acțiunea oamenilor – ca și acumularea sau pierderea de bogăție relativă în sfera economicului – pe când viabilitatea unui stat în sistemul internațional are ca măsură minimă supraviețuirea, iar ca factor de măsurare a eficienței, promovarea interesului. Așa cum pentru zona etică sau legală există măsurători relative de eficiență a comportamentului individual, așa și la nivelul statului există un asemenea sistem de raportare – interesul de stat²².

Spunem că scopul puterii în mediul internațional este interesul, și definim interesul ca maximizarea gradului de libertate pe care unul dintre actorii din sistem îl obține față de restul actorilor din sistem. Această operațiune de maximizare a gradului de libertate are ca scop minimal asigurarea supraviețuirii și ca scop maximal, îndepărtarea oricărei amenințări la adresa actorului politic sau a libertății sale de acțiune. Interesele de alt tip se subordonează în mod necesar interesului politic, când acesta este minimal, dar capătă și ele un grad de libertate mai mare față de interesul politic, atunci

²¹ Pentru o abordare eticistă a relațiilor internaționale, vezi MICHAEL WALTZER, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, 2nd ed., Basic Books, New York, 1992. Studiul lui Waltzer este clasic, dar din punctul nostru de vedere, atașarea categoriilor etice este o greșeală din punct de vedere epistemic (nu uman și individual).

²² Când ne referim la interes de stat ne referim la orice operațiune care maximizează capacitatea de supraviețuire a statului respectiv în sistemul internațional. Ea este diferită de conceptul introdus de Botero „raggione di stato” (acele acțiuni care, prin conținutul lor transcend cutuma juridică), rațiunea de stat fiind superioară celei juridice. Poziția noastră este neutrală în fața eticului sau a juridicului sau, mai bine zis, nu discută aspectul conformității deciziei politice cu logica eticii sau a legii. Pe de altă parte, în zona internațională, relevanța eticității sau a legalității unei decizii politice este nulă, dacă ne referim la actori statali și nu la indivizi umani. Totodată, un scop legat de interesul unui stat nu este în mod necesar în detrimentul altui stat.

când acesta tinde spre maximalizare. De aceea nu există întodeauna o uniformitate a gradului în care primează interesul politic în detrimentul sau în relație cu alte interese, dar din momentul în care este primejduită existența actorului politic, toate celelalte interese interne, inclusiv cele care țin de imperative absolute, trebuie să se subordoneze interesului de supraviețuire. Am aduce aici două exemple, cele ale interesului de supraviețuire *versus* interesul ideologic văzut ca imperativ absolut, ambele fiind date de acțiunile lui Winston Churchill. Prima are ca obiect acțiunile sale ca ministru al Apărării în 1919, când a fost unul dintre factorii cei mai activi în susținerea intervenției împotriva Sovietelor, oferindu-se chiar să plece ca un fel de ambasador la Moscova pentru a-l ajuta pe Denikin să redacteze noua constituție rusă²³. Pe de altă parte, după invazia Germaniei naziste în Uniunea sovietică din 1941, el acordă tot sprijinul său guvernului sovietic, iar când este întreat de secretarul său particular, Jock Colville, dacă nu are vreo problemă în a susține URSS, a răspuns: „Dacă Hitler ar fi atacat Iadul, aş face cel puțin o remarcă favorabilă Diavolului în Camera Comunelor”²⁴.

Exemplul de mai sus nu este expresia unui cinism politic major (absența unui referențial etic), ci a diferenței majore de interes dintre cele două situații – în 1919, Marea Britanie nu se afla într-o situație care-i pune în primejdie existența, dar în 1941, da. Rezultatul este că, în 1919, putea susține o intervenție de tip ideologic, dar, în 1941, trebuia să ignore orice referință etică la regimul stalinist.

Mediul internațional

În această secțiune vom încerca să analizăm mediul în care actorii politici – statele – se angrenează pe scena internațională. Cele trei întrebări la care va trebui să dăm un răspuns sunt: care este principiul de funcționare al statului în mediul internațional; care este modalitatea în care statele intră în relație în mediul internațional, și care sunt principiile agregatoare în sistem?

Principiul de funcționare

Teoria politică și constituțională modernă presupune drept concept central al funcționării statului contemporan principiul *suveranității*.

Suveranitatea, ca principiu, presupune autosuficiență și autogenerarea puterii statului de către el însuși (suveranitatea, ca orice principiu de tip ontologic, este tautologică prin natura sa intrinsecă). Acest fapt implică pe acela că o adunare de actori, funcționând fiecare pe principiul suveranității, este o adunare de actori presupuși egali *de jure* (chiar dacă *de facto* ei nu sunt egali) și care nu se supun nici unei alte autorități decât propriei lor autorități.

²³ HENRY PELLING, *Winston Churchill*, Woodsworths, 1999, pp. 255-257.

²⁴ *Ibidem*, p. 470.

Acceptarea principiului suveranității, așa cum se întâmplă în Europa din momentul Păcii Westfalice, implică absența unei ierarhii ontologice sau formale între actorii statali, ceea ce face ca nici un actor din sistem să nu poată să dicteze altui actor din sistem, fără a avea posibilitatea de a-și proiecta, în mod fizic, voința. Principial, acest sistem în care nu există un *terț regulador* – fie el integrat sistemului (principial am putea spune Sfântul Imperiu), fie el exterior sistemului (Sfântul Scaun), poate fi considerat, în sens etimologic, *anarhic*.

Anarhia sistemică presupune că fiecare actor din sistem nu se poate supune în mod *natural* voinței altui actor din sistem (le poate accepta voința acestuia, fie ca rezultat al unui calcul de interes, fie ca rezultat al unei proiecții de voință) și că fiecare actor din sistem este în mod *natural* autosuficient (măcar teoretic).

Tradiția realistă, începând cu Thomas Hobbes, identifică mediul internațional ca un mediu ostil, în care fiecare dintre actori se privește cu suspiciune și este dominat de frică, fiind natural agresiv față de restul actorilor din sistem²⁵. Autorul acestor rânduri nu împărtășește pesimismul fundamental al lui Hobbes despre natura umană, ba chiar este convins de puterea relativ optimistă a realismului²⁶.

Diferența dintre societatea umană (punctul real de interes al lui Hobbes) și mediul internațional este dublă – prima vine din natura seminală a fiecăruia – nici măcar teoreticienii libertarieni nu susțin că ființa umană este deținătoarea unei suveranități depline și absolute, și deci acceptă că aceasta se supune și altor voințe decât cea proprie (prin triada *justiție, coerciție și represivitate*), pe de altă parte, actorul statal este înzestrat *ab initio* cu atributul de suveranitate deplină și absolută (ca principiu ontologic al existenței sale).

A doua diferență decurge din faptul că statul este suveran, mediul internațional nu cuprinde nici o instituție care să se ocupe *independent de restul actorilor* cu exercitarea coerciției și represiei (ca forme ale violenței exercitate în mod legitim. Chiar dacă există coerciție în sistem, ea este dependentă de voința celorlalți, și am putea spune de liberul arbitru al acestora, în fapt de propriul lor interes, pe când în societatea umană, coerciția unui transgresor nu se pune la vot, și nici nu se exercită de membrii societății în mod selectiv²⁷ și ne așteptăm, în societatea umană, ca fiecare act de transgresie patentă să fie dublat de coerciție și reprimare a acestuia.

²⁵ Pentru accepțiunea pe care autorul acestui studiu o dă termenilor de *frică* și *suspiciune* în relațiile internaționale, vezi *infra*, secțiunea despre atitudini și comportamente.

²⁶ Vezi principiul 1 al realismului la Morgenthau (HANS J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 4), sau răspunsul lui Stephen Walt dat lui John Vasquez (STEPHEN M. WALT, „The Progressive Power of Realism”, in *American Political Science Review*, vol. 91, no. 4, 1997, pp. 931-935).

²⁷ În acest sens, putem da trei exemple din practica ONU, organizație care ar trebui să se ocupe cu descurajarea sau cu coerciția statelor transgresoare. Impunerea principiilor din Carta ONU se face prin intermediul statelor membre (actori din sistem), și este în general supusă interesului acestora. Cele trei exemple sunt: răspunsul la invadarea Kuweitului de către Irak, caz în care a existat o voință de coerciție a Irakului în a reveni la un *status quo ante* (Primul război din Golf), cazul invadării Insulelor Falklands de către Argentina, când

Pe de altă parte, așa cum societatea umană nu se află într-o permanentă stare de anomie structurală, și deci cu un comportament violent limitat doar prin coerciție și represie, nici mediul internațional nu este un mediu în care violența fizică să fie regula, iar absența ei să fie excepția²⁸. Aceasta pentru că atât ființa umană, cât și statele sunt actori *raționali* în sistem, iar mediul internațional, ca și societatea umană, tinde să elimine actorii iraționali din sistem²⁹, dar și să păstreze o anumită predictibilitate a acțiunilor membrilor lor, mai ales atunci când este vorba de situații de criză (legile războiului, practica diplomatică, egalitatea virtuală dintre învins și învingător la tratativele de pace etc.).

Dacă acceptăm ipoteza prin care considerăm statele ca actori raționali, cât și pe cea prin care sistemul tinde să-i elimine pe actorii iraționali³⁰, atunci ne putem pune întrebarea legitimă: care este modalitatea prin care mediul reușește să se mențină într-o stare de echilibru relativ?

Echilibrul puterii

De la David Hume moștenim un principiu prin care putem defini această modalitate – este vorba de *echilibrul puterii* (*the balance of power*). *Echilibrul puterii*, ca principiu ordonator al mediului internațional, este cu totul altceva decât practica *echilibrului puterilor*. Primul se referă la tendița mediului de a se afla în echilibru (așa cum presiunea și temperatura tind să se egalizeze într-un sistem fizic), iar cel de al doilea se referă la o practică politică, rezultată dintr-o voință declarată și

ONU a lăsat de fapt ca situația să fie rezolvată prin „mijloace clasice” pre-ONU, adică printr-o expediție militară clasică; și cazul ocupării unei bune părți din vestul R.P.D. Congo (fostul Zair) de către trupe din Burundi, unde ONU nu ia nici o atitudine. Gradul diferit de răspuns al ONU nu a fost determinat de gravitățile diferențiate ale situațiilor prezentate, ci de interesul diferențiat pe care l-a pus în joc fiecare situație.

²⁸ Este adevărat că există o relație relativă între acceptanța violenței intra-societale și exercitarea violenței inter-societale. Modernitatea europeană, după cum demonstrează Michel Foucault (MICHEL FOUCAULT, *Surveiller et punir*, Gallimard, Paris, 1975) tinde să elimine violența fizică și să o transforme în violență simbolică. Pe de altă parte, reducerea gradului de acceptanță generală a violenței fizice în interiorul comunității determină aceleași comunități să fie mult mai precaute, atunci când este vorba să folosească mijloace violente pentru a-și impune voința. Totuși, este relativ greu de crezut că, într-un interval istoric scurt, vom reuși să duplicăm valorile societății interne în mediul internațional, ceea ce face ca violența fizică, fie în stare latentă, fie în stare patentă, să devină singurul instrument real de proiecție de voință. Dacă folosirea ei este rezultatul unui calcul rațional sau nu, aceasta este altă discuție: vezi și RAYMOND ARON, *op.cit.*, pp. 768-770.

²⁹ Dacă acceptăm că Napoleon, Hitler și Saddam Hussein (în 1990) au fost, la timpul lor, actori iraționali în mediul internațional, putem înțelege dimensiunile coalițiilor care i-au eliminat. Dacă despre ultimii doi este destul de ușor să-i presupunem iraționali, pentru Napoleon, caracterizarea cea mai bună o face Clemens v. Metternich: „Toate națiunile au făcut greșeala să atașeze unui tratat cu Franța valoarea de pace, fără să se pregătească imediat de război din nou. Nici o pace nu este posibilă cu un sistem revoluționar (*i.e.* irațional – s.n. D.A.P.), fie el al lui Robespierre, care declară război castelelor, fie el al lui Napoleon, care declară război puterilor.”; *apud* HENRY A. KISSINGER, *A World Restored: Europe after Napoleon*, Peter Smith, Gloucester, Mass., 1973, p. 12.

³⁰ Denumim *actor irațional* acel actor ale cărui acțiuni desfid orice calcul rațional de interes.

patentă, independentă relativ de presiunea generală a sistemului, voință care dorește să exploateze sistemul, chiar să forțeze întrucâtva tendințele naturale ale acestuia, în interesul singular al unuia dintre actorii din sistem, această exploatare a sistemului făcându-se chiar în detrimentul celorlalți actori din sistem³¹.

Facem această precizare pentru că teoria realistă a echilibrului puterii este acuzată ca bază și argument (sau *self fulfilling prophecy*) pentru politicile practice de echilibrul puterilor. Echilibrul puterii este o judecată de existență (în sensul pozitivist al cuvântului), ea surprinzând un comportament general valabil la nivel sistemic; pe când politica echilibrului puterilor este o tehnică de politică externă, a cărei eficacitate ține doar de raportul dintre rezultatul scontat și cel atins.

Echilibrul puterii, ca și anarhia inerentă a sistemului nu sunt nici cauționări morale, nici teoretice pentru acțiuni politice specifice, deci existența lor teoretică nu este nici determinantă, nici determinată de politicile practice.

Hedley Bull³² trecea dincolo de observația existenței principiului de auto-echilibrare a sistemului și numea echilibrul puterii *instituția* care reglează un sistem anarhic. Acceptarea caracterului de instituție al echilibrului puterii, ca factor regulator al sistemului internațional, aduce o viziune corectă asupra caracterului dinamic al mediului internațional, dinamism generat de o tensiune rezultată din tendința de echilibru a sistemului (în practică, tendința de echilibrare a oricărei tentative de a deveni hegemon absolut în sistem), pe de o parte, și de tendința de acumulare de putere a actorilor individuali. Această tensiune este relativ ireductibilă, dată fiind atât natura mediului, cât și natura actorilor care evoluează în acest mediu³³.

³¹ Putem da aici două exemple, ambele din Thucydide. Primul se referă la cauza războiului peloponesiac, așa cum o descrie autorul în I, 1, – „Credința mea [că va fi un război foarte mare] a fost bazată pe faptul că ambele părți erau la apogeul puterii lor și al pregătirii, și am văzut că restul elenității a luat partea unuia sau a altuia.”; cel de al doilea este dat de politica lui Tissaphernes, politică sugerată de Alcibiade în VIII, 45 – „Alcibiade i-a recomandat așadar ca după ce o să slăbească puterea ateniilor cât se poate de mult, să-i scoată cât mai repede pe peloponezieni din țară”. Vezi THUCYDIDES, *The History of Peloponesian War*, trans. by REX WARNER, intr. and notes by Sir Moses I. Finley, Penguin Books, London, 1972; primul exemplu este după părerea noastră un caz clasic de echilibru puterii, iar al doilea, de echilibru puterilor.

³² HEDLEY BULL, *Societatea anarhică*, Știința, Chișinău, 1998.

³³ Trebuie să înțelegem că ambele sunt tendințe naturale ale sistemului și că încercările de limitare a uneia dintre tendințe (în genere a tendinței de acumulare de putere, mai ales de putere militară, a actorilor individuali) nu vor face decât să determine mai rapid un salt tehnologic – cazul pe care îl putem da aici este ineficiența totală a marilor procese de dezarmare – Conferința de la Washington referitoare la armamentele navale, care nu a făcut altceva decât să impulsioneze crearea unor noi tipuri de crucișătoare de luptă și să dezvolte portavioanele; Acordurile de limitare a armamentelor strategice (nucleare), care nu au produs mai multă securitate, ci mai multă precizie pentru majoritatea munițiilor și a vectorilor strategici; Acordurile privind forțele convenționale în Europa (CFE), relativ utile pentru detensionarea est-vest, devin complet inutile în fața „Revoluției Militare” din ultimii ani.

Agregarea sistemului

Dacă acceptăm caracterul de dinamicitate a mediului generată de tensiunea naturală dintre tendința de echilibru sistemic și tendința de acumulare a elementelor individuale, înseamnă că acceptăm ca utopică ecuația în care am avea o lume în care fiecare hotărăște fie să nu mai acumuleze putere, fie să accepte o distribuție egală a puterii (în ambele sensuri, calitativ și cantitativ).

Trebuie să înțelegem natura paradoxală și tensionată a interiorului sistemului pentru a înțelege funcționarea acestuia. Fără dinamismul intern și intrinsec mediului internațional, nu putem înțelege realitatea politică a momentului actual, iar dacă nu ne interesează realitatea, atunci transformăm studiul relațiilor internaționale într-o altă categorie decât studiul științific.

Egalitatea principială a actorilor din mediul internațional se traduce în realitate printr-o inegalitate generată de același mediu, ceea ce ne pune în oarecare contradicție cu Raymond Aron, care spunea că teoria nu ar trebui să fie interesată de competiția pentru putere. Dar în același timp, competiția pentru putere este motorul și agregatorul general al mediului, deci el interesează într-un mod definitiv (după părerea noastră) orice încercare de definire a unei paradigme în relațiile internaționale. Ce putem concede este faptul că nu suntem interesați de competiția dintre Puteri (actorii din sistem), măcar în acest moment.

Agregarea puterii sau despre categoriile de puteri

Cum spuneam mai sus, problema agregării puterii dincolo de exemplele cele mai vizibile (marile puteri) este, pentru clasicii realismului, demnă de o notă de subsol. Este adevărat că o Putere medie sau mică nu poate avea în plan global o acțiune de o influență hotărâtoare, dar, pe de altă parte, în plan regional sau sub regional, acțiunile acestora pot produce destulă nesiguranță – putem da aici ca exemplu cele două „staruri” ale dezbaterii despre politica internațională ale ultimului deceniu – Irak-ul lui Saddam Hussein și Iugoslavia lui Slobodan Milosevici. Ignorarea academică și practică a politicilor puterilor medii a dus la prelungirea crizei iugoslave timp de nouă ani (1991-2000), măcar în faza ei patentă, și a crizei irakiene timp de mai mult de două decenii (1981-2003)³⁴.

³⁴ Singura explicație pe care o putem da acestei „miopii” academico-practice este de natură intelectuală, autorii clasici Morgenthau, Aron, Waltz, Kissinger, Wight, Kaplan etc. formându-se în prima treime a secolului trecut, când numărul actorilor din sistem era foarte mic, țările medii nu contau foarte mult (vezi acordurile de la München din 1938), și și-au scris opera în condițiile războiului rece, situație relativ non-naturală în mediul internațional (bipolaritate omogenă), ceea ce făcea ca politicile puterilor medii să nu fie prea interesante, sau să fie subsumate imediat conflictului inter-blocuri. Pe de altă parte, accidentul din 1982, când Argentina, în principiu

Dacă definirea marilor puteri este relativ clară în literatura academică, fiind o serie de reinterprețări pe baza definiției date de Leopold von Ranke, definirea puterilor medii și mici este lăsată categoriei „și celelate”. În excursul nostru vom încerca să definim categoria de putere mijlocie, având în vedere caracterul ei relativ tranzitoriu și incert – putem spune cu relativă certitudine ce este o putere mare și ce este o putere mică – dar cu o certitudine scăzută ce este o putere medie. Pentru a micșora incertitudinea definiției noastre, vom încerca a rezulta definiția puterilor medii din definițiile marilor puteri și cea a puterilor mici.

Definim o putere majoră *ca un actor care poată să-și impună voința sa altui actor major, independent de reacția celorlalți actori din sistem, iar prin aceasta nu-și periclitează în nici un fel supraviețuirea*³⁵.

Pe de altă parte, putem defini puterile mici ca acei *actori care nu pot să-și impună voința vreunui alte puteri de talie mai mare, și nu pot rezista unei coaliții de puteri, indiferent de talia acestora; dar își pot asigura supraviețuirea în fața unui actor de talie egală*³⁶.

În aceste condiții, putem spune că definim o putere medie ca fiind *acel actor internațional care nu își poate impune propria voință unui stat egal sau superior ca talie, dar poate, în majoritatea cazurilor să reziste voinței unui actor superior ca talie, iar supraviețuirea sa nu este pusă în discuție de o coaliție de state egale sau inferioare ca talie*³⁷.

Atitudini – incertitudinea, frica și teroarea

În această parte a studiului nostru, vom încerca să explicăm diferența între trei atitudini care aparțin, aparent, aceleiași familii de “sentimente” – incertitudinea, frica și teroarea. Calchiate pe modelul sentimentelor umane, confundate adeseori cu acestea (cum mai spuneam, există tentația de a suprapune statelor atribute ale individului uman) ele sunt, după părerea noastră, generate de calcule raționale și nu de raportări sentimentale la

aliat al sferei occidentale, atacă Marea Britanie, și conflictul cipriot din 1973, când de fapt se înfruntă doi aliați din NATO – Turcia și Grecia, nu pot fi explicate doar prin prisma problemelor de regim intern.

³⁵ Leopold von Ranke dădea o definiție mult mai germanică statutului de mare putere, vorbind de acel stat care reușește să reziste coaliției celorlalte mari Puteri, așa cum a făcut-o Prusia lui Frederic cel Mare. Problema acestei definiții este că se referă la un caz excepțional în istoria relațiilor internaționale, de obicei coaliția celorlalte mari puteri aduce victoria coaliției – vezi războiul împotriva lui Napoleon 1813-1815, cel de al Doilea Război Mondial. De aceea am preferat o definiție mai puțin „ideologică” a statutului de mare putere.

³⁶ Exemplul cel mai clar al acestui caz este cel al Greciei și al Turciei, în perioada dintre 1918 și 1923 – pe de o parte, nici Grecia nu poate obține singură coasta ioniană și Constantinopole, pe de altă parte, nici Turcia kemalistă nu poate reveni la posesiunile sale din Golful Salonic. Oricum, nici una dintre ele nu a putut anihila pe cealaltă.

³⁷ Exemplul cel mai bun este al statutului Indiei în perioada sa pre-nucleară, când ea rezistă cu succes atât presiunii Pakistanului, cât și presiunii chineze. Un alt exemplu este cel al Statului Israel, care de la fondarea sa încoace, a rezistat la cel puțin trei coaliții succesive de state egale sau inferioare ca putere, dar cu o putere agregată mai mare.

propriile noastre percepții ale lumii, chiar dacă și în cazul statelor percepția este un factor primordial.

Din punctul nostru de vedere, cele trei atitudini denotă trei grade de raportare generală la propria lor stare de securitate sau, mai bine zis, la cât de amenințată este, în percepția proprie, supraviețuirea în sistem a unui actor statal. În timp ce cauzele care conduc la aceste percepții sunt diferite de la o epocă istorică la alta, efectele lor sunt, în genere, relativ aceleași, afectând capacitatea de mobilizare a unei societăți în vederea asigurării propriei securități.

Vom porni în excursul nostru prin a defini mai întâi teroarea, ca atitudinea cea mai acută de insecuritate a unui stat în fața propriei sale supraviețuirii. Atitudinea de teroare este, în genere, specifică mediilor internaționale în care există o instabilitate majoră, generată fie de apariția unui perturbator major și singular, care își propune anihilarea ontologică a tuturor celorlalți actori din sistemul său apropiat – cazul clasic îl poate constitui pentru Europa modernă Franța revoluționară și napoleoniană, care nu-și propune o renegociere a raporturilor de agregare a Puterilor în mediul european, așa cum o face de exemplu Franța lui Ludovic al XIV-lea, ci schimbarea generală a mediului european în sine – fie de izolarea cât mai acută a unui actor pe scena internațională, izolare care îl determină să adopte atitudini dincolo de calculul rațional de putere, încercând să aibă politici care le depășesc posibilitățile reale, chiar în condiții de maximă mobilizare a societății – aici putem da cel puțin trei cazuri din lumea contemporană: R.P.D. Coreană, Republica Islamică Iran și Republica Socialistă România după 1985. Fiecare dintre aceste state își simte decizia suverană atacată în legitimitatea ei internă (mediul internațional le percepe ca regimuri fără legitimitate, și le izolează), ceea ce implică o agresivitate potențială și reală, dincolo de ce am putea numi „limita acceptabilă” în sistem. Ele își arogă astfel un suveranism absolut, combinat cu diferite tactici de disuasiune și subversiune agresivă³⁸, tocmai pentru că își simt atacată legitimitatea ontologică. Dacă soluția pentru primul caz aflat în discuție – cel al perturbatorului major în sistem – a fost cooperarea maximă a celorlalți, în cazul actorilor individuali citați mai sus, soluția găsită este izolarea maximală (neacceptarea formelor generale de cooperare și a cutumelor comportamentale din mediul internațional³⁹). Toate cele trei cazuri citate mai sus au încercat sau încearcă

³⁸ Pentru raportul disuasiune-subversiune-persuasiune, vezi RAYMOND ARON, *op. cit.*, pp. 400-420.

³⁹ Denumim „formele generale de cooperare și cutumele comportamentale din mediul internațional” ca fiind ansamblul de comportamente și atitudini care constituie numitorul comun minim într-o epocă istorică. El este extrem de variabil pe parcursul istoriei, dar pentru un anumit moment poate constitui un element de predictibilitate pentru actorii din sistem – de exemplu pentru Grecia clasică este predictibil ca un adversar să încerce anihilarea fizică a unui adversar (vezi cazul Melos-ului la Thucydide) sau, în cel mai bun caz, anihilarea fizică a unei părți din corpul de cetățeni (tot la Thucydide, dezbaterea mytileniană); pe de altă parte, în cazul Europei moderne, ne așteptăm ca actorii din sistem să respecte „legile războiului” (cazul războiului limitat în Europa dintre 1648-1914) sau să adopte comportamente de cooperare și negociere, nu de conflict armat, în cazul sistemului mondial post aprilie 1945 (fondarea ONU).

să-și dezvolte capacități de disuasiune majoră – capacități nucleare pentru R.P.D. Coreeană și Iran, arme chimice și/sau biologice pentru R.S. România⁴⁰, legarea de activități de tip subversiv – terorism și/sau insurgență în principal – este cunoscut rolul pe care îl are Iranul în creșterea agresivității teroriste în anii '80 și '90, încercările nord-coreene de a se atașa unor state din Africa (ex. Zimbabwe, unde antrenează garda pretoriană a lui Robert Mugabe). Toate aceste tactici extreme sunt văzute de statele izolate „ontologic” ca forme de asigurare a supraviețuirii în sistemul internațional.

Putem defini frica drept sentimentul de insecuritate medie – percepția rațională prin care un stat vede un pericol major la adresa sa, dar care își și percepe propriul potențial de putere care îl face să prevadă, pe termen mediu, că poate să reziste acestei provocări. Frica duce la atitudini de disuasiune, inclusiv de disuasiune majoră – *i.e.* disuasiune nucleară. Cazurile pe care le avem în vedere sunt: binomul India-Pakistan, care dispun fiecare de un potențial uman și tehnologic suficient pentru a rezista unul celuilalt, care își dezvoltă capacitatea nucleară doar pentru a îl disuada pe celălalt (nu avem indicii că ar exista o doctrină de folosire a capacității nucleare a celor două state în afara tensiunii reciproce), dar, în schimb, se comportă conform regulilor sistemului – acceptă formele de cooperare și cutumele comportamentale din mediul internațional; cel de al doilea caz este al Statului Israel, care după războiul „de fondare” din 1948, știe că poate să reziste agresiunii combinate a vecinilor săi arabi, prin mobilizarea maximală a societății (resurse materiale, umane și tehnologice), ceea ce îi permite să își minimizeze sentimentul de teroare într-un sentiment de frică. Experiența Războiului de „șase zile” (1967) și a Războiului de „Yom Kippur” (1973) a permis Israelului să inducă chiar propensiunea pentru un comportament relativ cooperativ al unuia dintre adversarii săi – Egiptul, și să disuadeze restul statelor arabe de la vreo reacție de violență fizică în momentul războiului preventiv din 1981 (expediția anti OEP din Liban). Pe de altă parte, conformarea Israelului la formele de cooperare și la cutumele internaționale a permis găsirea sprijinului exterior necesar supraviețuirii⁴¹.

Cazul al treilea este cel al incertitudinii – cazul de insecuritate minimală, în care statele nu văd nici o amenințare de supraviețuire (nu există percepția unui act al unui alt actor care să pună în pericol supraviețuirea actorului) sau există posibilitatea anihilării întregului mediu (cazul unui conflict nuclear generalizat), ceea ce face ca percepția

⁴⁰ În anii 1980, Nicolae Ceaușescu devine unul dintre cei mai vocali avocați ai denuclearizării Europei, mai ales în contextul deciziei administrației Reagan de a plasa rachete nucleare cu rază medie de acțiune în Europa centrală. Pe de altă parte, pe la mijlocul lui 1987, apar în discursurile sale referiri tot mai dese la posibilitatea ca state non-nucleare să aibă cauțiunea morală, în condițiile în care nu se renunță la nuclearizarea Europei, pentru a-și căuta alte mijloace cu care să contracareze amenințarea nucleară.

⁴¹ Pentru o scurtă, dar foarte clară analiză a poziției Israelului între 1948-1982, vezi STEPHEN M. WALT, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987, pp. 50-180. Pe de altă parte, nu excludem și potențialul program nuclear israelian din succesul disuadării coaliției arabe. Nu îl luăm în calcul, deoarece nu există până acum vreo dovadă palpabilă că acesta ar exista, așa cum nu există nici o dovadă palpabilă că nu ar exista.

posibilității reale a producerii acestuia să fie îndepărtată. Paradoxal, ceea ce s-a numit *teroarea nucleară* a fost o stare de incertitudine permanentă, iar situația generală din momentul acesta, care este considerată, din punct de vedere al holocaustului nuclear, ca fiind cea mai sigură, este la fel de incertă ca și în timpul războiului rece – puterile nucleare nu au renunțat fizic, ci doar simbolic la armele nucleare, doctrinele strategice de folosire a armelor nucleare există, patrulele nucleare de *second strike* sunt prezente, iar o serie întreagă de state pot, în principiu, să se înarmeze nuclear și să dispună de vectori de transport ai armelor nucleare fără prea mari probleme – mai toate statele membre UE, de exemplu, Canada, Ucraina probabil și Brazilia și Australia. Această atitudine face ca majoritatea statelor să poată să urmeze relativ „canonic” formele de cooperare și cutumele internaționale, dar în același timp să poată exista elemente care se desprind de aceste „canoane”. Exemplele pe care le-am putea da pentru această stare sunt fie lumea contemporană, în marea ei majoritate, unde există un grad de cooperare mult mai mare decât în epocile precedente, fie Europa secolelor XVI-XIX. Pe de altă parte, nu există o predicție certă că nu vor apărea fie perturbări minore în sistem – putem da aici două exemple – cel al Argentinei, în 1982, care refuză cutuma internațională și atacă Marea Britanie pentru a rezolva prin *fait accompli* disidiul pentru insulele Falklands (ceea ce ar fi fost normal pentru secolul XIX – vezi războiul pentru Schleswig-Holstein (1864) dintre Germania și Danemarca), sau ocuparea Kuweitului de către Irak în 1990; apariția lor periodică făcând ca să nu existe *certitudinea* respectării cutumei internaționale.

Distribuții ale puterilor – echilibrul, hegemonia și imperiul

Raymond Aron distinge trei forme de distribuții ale puterilor⁴² – echilibrul, hegemonia și imperiul. Ele reprezintă, după Aron, trei stări de distribuție a puterilor în sistem – *echilibrul* este starea în care distribuția de putere în sistem este relativ egală între actorii din sistem (cazul Europei între secolele XVII-XIX, în care nici unul dintre actorii internaționali nu depășea pe ceilalți), *hegemonia* – starea în care un participant domină jocul puterilor – cazul Spartei în cadrul Ligii Peloponesiace, după cum o subliniază și Thucydide, care folosește termenul de hegemon pentru Sparta și termenul de *arche* (imperiul) pentru Atena; și *imperiul* – starea în care un participant surclasează toți ceilalți participanți din sistem și tinde, dacă nu chiar reușește să anihileze suveranitatea acestora (chiar dacă nu *de jure*, o face *de facto*) – cazul Atenei în interiorul Ligii Delio-Atice⁴³.

⁴² RAYMOND ARON, *op.cit.*, p. 158. Este de notat o oarecare inconsistență conceptuală la Aron – pe de o parte urmărește conceptul de pace în termenii lui Clausewitz (agregarea puterilor după o operațiune de redistribuție a puterii în sistem), fie, în sensul relativ comun pe care termenul îl are, ca absență a conflictelor de tip violență fizică în sistem. De aceea am preferat termenul de „distribuție a puterilor” termenului de „pace” sensul comun.

⁴³ O serie întreagă de autori tind să contragă termenii de hegemonie și imperiu într-unul singur. Dacă nu ar fi fost o diferență teoretică majoră între cei doi termeni, am fi urmărit și noi această linie, datorită relativei

Toate aceste distribuții de putere generează comportamente diferite ale actorilor din mediul internațional – echilibrul generează o cursă pentru *preponderență* în sistem – Aron subliniază ca Reichul wilhelmian a avut acest scop, între 1891 și 1914⁴⁴, sau Franța lui Ludovic al XVI-lea; *hegemonia* generează încercări de provocare a statutului de hegemon de către alți actori din sistem, fie prin coalizarea puterilor exterioare hegemonului *statu nascendi* – cum este cazul puterilor europene în fața Imperiului napoleonian sau a Reich-ului hitlerist, fie prin încercări de sediție în sistem, care au ca scop transformarea puterii hegemonice într-o putere preponderentă, sau crearea unui nou pol de preponderență în cadrul fostei hegemonii – cazul cel mai clar este politica R.P. Chineze după 1963, când reușește să provoace cu succes „bipolaritatea” hegemoniei asupra lumii comuniste deținută de Uniunea Sovietică, reducând gradul de dominație al acesteia din urmă asupra hegemoniei europene – cazul Albaniei comuniste care își apară suveranismul prin apropierea de R.P. Chineză sau al declarației din 1964 asupra raporturilor dintre partidele comuniste a PMR, care poate fi văzută ca o realiniere a R.P. Română la o altă putere preponderentă din interiorul sistemului.

Forma imperială de distribuție a puterii este cea în care nu mai există decât un singur actor în mediul internațional de referință, formă care, la nivel mondial, pe parcursul istoriei nu a existat încă. La nivele regionale au existat asemenea actori care au anihilat restul puterilor din regiunea lor – cazul clasic fiind cel al Imperiului Roman, care transformă lumea mediteraneană într-un singur actor politic; cazul Chinei pentru Orient sau a Califatului arab. Posibilitatea construcției de tip imperial este extrem de mică, deoarece, după părerea noastră, trebuie întrunită o serie de factori care sunt extrem de rari în mediul internațional – un vid de putere generalizat pe un anumit spațiu geografic (*i.e.* absența unui alt posibil limitator al puterii potențialului imperiu), o diferență tehnologică și de organizare majoră și semnificativă dintre potențialul imperiu și restul actorilor din sistem – cazul puterilor europene față de restul lumii în secolele XVI-XIX; în fine, absența vreunui potențial factor de echilibru în mediu – cum a fost cazul Chinei Tang pentru Califatul arab. Conjunția dintre acești factori limitează drastic posibilitatea unei construcții de tip imperial, și o face relativ imposibilă pentru lumea contemporană, mai ales la nivel global⁴⁵. Teoretic putem lua în considerare un asemenea tip de distribuție de putere, deoarece avem câteva precedente istorice, dar căutarea unui caz existent sau putativ în practica contemporană este extrem de fragilă din punct de vedere academic.

imposibilități de a obține o putere de tip imperial în momentul actual (*v. infra*). Un caz clar este la John Mearsheimer (JOHN J. MEARSHEIMER, *op. cit.*, p. 40). Pe de altă parte, în urma experienței istorice a blocului comunist, suntem convinși că acesta a fost o hegemonie relativ violentă, mai mult decât un imperiu, în sensul dat de Aron.

⁴⁴ RAYMOND ARON, *op. cit.*, p. 159.

⁴⁵ Cu privire la imposibilitatea imperiului mondial, vezi JOHN J. MEARSHEIMER, *op. cit.*, p. 41.

Comportamente – puterile medii și distribuția puterii în mediul internațional

Care sunt comportamentele puterilor medii în cazul celor trei tipuri de distribuție de putere? Pentru a nuanța raționamentele noastre vom introduce încă două concepte ale lui Aron – *cele de eterogenitate și omogenitate*⁴⁶. În concepția lui Aron, cei doi termeni desemnează compatibilitatea „culturală” (în sens antropologic al cuvântului) în cadrul unui anumit sistem de referință – sistem omogen, sau diversitatea din punct de vedere cultural (de la relativ contradictorie la contradicție ireductibilă gen democrație-totalitarism) – sistem eterogen. Mult mai interesantă ni se pare o observație pe care Aron o face chiar în ultima frază a acestui capitol: „După 1945, câmpul diplomatic s-a extins la limitele planetei și sistemul diplomatic, în ciuda tuturor eterogeneităților interne, tinde la o omogeneitate juridică, a cărei expresie este ONU”⁴⁷, observație la care vom reveni imediat.

Să ne întoarcem la puterile medii și să readucem în discuție prezumția de suveranitate a tuturor actorilor legitimi din sistem, care implică egalitatea *de jure* a acestora, și faptul că puterile medii sunt acele state care în principiu își pot asigura supraviețuirea în mediul internațional prin forțe proprii. Problema pe care o punem acum este următoarea – care vor fi atitudinile și comportamentele pe care acești actori le vor avea în fața celor trei tipuri de distribuție a puterii descrise mai sus, și care va fi natura internă a fiecărei distribuții dorită de puterile medii?

Considerând că minimum de performanță al statului este supraviețuirea în sistem, că mediul echilibrat este cel care oferă cea mai mare protecție relativă împotriva unui potențial agresor, și că omogenitatea sistemului este cea care maximizează această protecție relativă, în mod natural aceste state, împreună cu cele mici vor fi cele care vor milita pentru un acest tip de sistem. Singura contradicție cu acest raționament este faptul că, pe un moment istoric punctual, distribuția puterii în mediul internațional nu este niciodată egală (utopic ea poate fi calculată, așa cum o face Platon în *Legile*), ceea ce face ca echilibrul să fie doar relativ și foarte dinamic, presupunând rearajări multiple. Tensiunea între tendința de echilibru (neexistând potențiali hegemoni, supraviețuirea statelor mijlocii este asigurată relativ) și tendința de redistribuție dinamică a puterii între actori (potențialul de conflict este mărit) face ca puterile medii să tindă să maximizeze *omogenizarea* sistemului.

Aceasta se face fie printr-o omogenizare a raporturilor de putere (de fapt copierea comportamentelor marilor puteri), fie prin omogenizarea de *status* internațional, care tinde să omogenizeze raporturile simbolice dintre state, iar

⁴⁶ RAYMOND ARON, *op. cit.*, pp. 108-113.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 113.

calea cea mai sigură este revenirea la egalitatea *de jure* dată de atributul de suveranitate.

În primul caz, exemplele sunt multiple, mai ales când nu există o putere a cărei preponderență sau hegemonie să fie clară în zona de vecinătate a unui actor individual, și dăm aici trei exemple: cel al Israelului, în zona Orientului Mijlociu, care reușește să împiedice un raport de forțe care să-l defavorizeze față de vecinii săi; binomul India-Pakistan, care omogenizează permanent raportul de forțe (inclusiv prin programe nucleare), sau statele balcanice între 1912-1913, care alocă și realocă echilibrul de putere din zonă (prin cele două războaie balcanice și respectiv Păcile de la Londra și București). Pe de altă parte, puterile medii vor încerca să mențină cât mai mult echilibrul pe care l-au obținut, devenind, după fiecare redistribuție de putere, susținătorii *statu-quo*-ului⁴⁸, pentru a evita o nouă împărțire dinamică a puterii.

Dacă în interiorul unui sistem echilibrat există una sau mai multe puteri preponderente, puterile medii vor încerca o omogenizare majoră a raporturilor culturale dintre ele și una dintre puterile preponderente – revenim aici la exemplul balcanic la sfârșitul secolului XIX, în care avem trei tipuri de omogenizare culturală spre trei puteri preponderente – Franța, Germania și Rusia, cu trei actori medii (pentru epoca de care vorbim) – Serbia, România și Bulgaria. Omogenizarea culturală se face cu puterea majoră pe care Puterea medie o percepe ca cea mai puțin agresivă (care îi pune cel mai puțin în discuție existența) și este refuzată *de plano* pentru cele care sunt percepute ca cele mai agresive – istoric combinațiile principale fiind Franța-România, Germania-Bulgaria, Serbia-Rusia. Pe de altă parte, sunt respinse toate cele trei alternative prezente la ora aceea în zonă: Imperiul Habsburgic (din 1867 Austro-Ungar) și cel Otoman, iar pentru România și alternativa Rusiei. România este singura care are o graniță comună cu Rusia și este obiect al expansiunii ruse prin Păcile de la București (1812) și Adrianopole (1827), iar în 1878 la Berlin este constrânsă să facă noi cedări teritoriale Imperiului Rus (este adevărat, beneficiind de compensații). Tot așa putem interpreta intrarea României și Bulgariei în alianța Puterilor Centrale, care se face mai ales pe filieră germană, nu prin Viena, cu toate că motivele și comportamentele fiecăreia vor fi extrem de diferite.

Un ultim caz, în care nu mai există o putere preponderentă în zonă, dar puterile medii nu pot să rezolve singure redistribuția raporturilor de putere este omogenizarea de statut juridic. Omogenizarea de statut juridic se face prin existența unor organizații internaționale, de tipul ONU, care promit, simbolic, o omogenitate de statut, bazându-se pe egalitatea principială dată de atributul de suveranitate.

Ambele cazuri sunt și ele susținute de exemple istorice: vom lua ca exemplu pentru omogenizarea de statut juridic raportarea extrem de „canonică” a României și Cehoslovaciei în perioada interbelică la Societatea Națiunilor și la

⁴⁸ Pentru problemele generale ale *statu-quo*-ului în mediul internațional, vezi HANS J. MORGENTHAU, *op. cit.*, pp. 50-55, 102-104.

principiile Pactului acesteia, cu toate că o abordare de tipul redistribuției de putere era, în mod paradoxal, la îndemâna ambelor, pentru toate cazurile de litigii pe care acestea le aveau cu diferiți vecini (Ungaria și chiar Germania). Chiar dacă, din punctul nostru de vedere, aceste state, în perioada la care ne referim, aveau opțiuni mai eficiente, care le-ar fi permis supraviețuirea reală în sistemul internațional, cu condiția să adopte o propensiune către eterogenitate, ele au preferat să considere omogenizarea ca soluția cea mai sigură pentru supraviețuirea lor.

În cazul existenței unei puteri hegemon (aceasta dacă sistemul nu a reușit să evite apariția unui asemenea caz), puterile mijlocii vor încerca combinația care le asigură cea mai sigură cale de supraviețuire – fie omogenizarea cu puterea hegemonică, atunci când nu există în interiorul sistemului de referință vreo tentativă de transformare a hegemoniei într-o preponderență dominantă; fie prin adoptarea unui discurs de acceptare a unei eterogenității interne a hegemoniei, dacă există o tentativă de transformare a puterii hegemon în putere preponderentă.

Aici putem da exemplul României între anii 1938-1975, când percepțiile diferențiate asupra hegemonilor reali sau potențiali din zonă sau a slăbirii puterii acestora fac ca România să aibă în timpi relativ scurți comportamente extrem de contradictorii. În 1940, acceptă cele mai mari pierderi teritoriale din istoria sa, dar și un guvern de extremă dreaptă revoluționară (guvernul Antonescu-Sima), care are o omogenitate foarte mare din punct de vedere „cultural” cu hegemonul perceput, Reich-ul hitlerist, și care, în ciuda plecării legionarilor din guvern, rămâne cel mai fidel aliat al Germaniei până la 23 august 1944. Pentru ca apoi să se comporte ca un regim complet omogenizat cu scopurile finale ale Națiunilor Unite; în 1948 este vârful de lance al condamnării titoismului, iar în 1956 încalcă orice cutumă internațională referitoare la dreptul de azil (pe care îl acordase) guvernului Imre Nagy, predând pe membrii acestuia sovieticilor; după contestarea deschisă făcută hegemoniei sovietice în lagărul socialist de către R.P. Chineză în 1963, încep acțiuni de eterogenizare a sistemului (inclusiv prin militantism în ONU, care promitea o omogenitate generală de statut), prin condamnarea acțiunii Pactului de la Varșovia din august 1968 în Cehoslovacia, cooperarea extrem de strânsă cu regimul lui Tito, inclusiv în materie militară, intrarea în instituții financiare și aranjamente comerciale pe care le condamnase (FMI, Banca Mondială și GATT).

Concluzii preliminare

Acest excurs teoretic ne poate duce la câteva concluzii preliminare: ele sunt referitoare la cele mai probabile acțiuni pe care o putere medie le va putea întreprinde pentru a-și asigura supraviețuirea și, dacă aceasta este asigurată, să-și mențină și să-și promoveze interesele.

Prima concluzie este referitoare la tipul de atitudini pe care aceasta le va avea în mediul internațional. După părerea noastră, o putere medie va încerca să își minimizeze atitudinile de frică fie prin eliminarea agresorilor potențiali, dacă aceștia sunt puteri mici, cum a fost cazul Israelului cu intervențiile sale în Liban, fie prin căutarea unei soluții de tip alianță cu egali – cazul României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei care formează Mica Antantă, atunci când nu sunt siguri de statutul adversarilor ei în harta de distribuție a puterii. O a doua soluție ar fi căutarea unui regim juridic care să promită o predictibilitate cât mai mare a mediului internațional – fie cele care întăresc regulile de cooperare și cutuma internațională, unde devin campioni ai acestor reguli (cazul Regatului de Neapole în contextul Sfintei Alianțe, care refuză să recunoască regimul monarhiei din iulie pe motivul lipsei de legitimitate a lui Ludovic-Filip).

Din punctul de vedere al distribuției puterii în mediul internațional, ele vor prefera sistemele de echilibru cu mai multe puteri preponderente, sistem care minimizează posibilitatea apariției vreunui hegemon (în mod natural o mare putere), ceea ce le-ar îngreui sau chiar desființa suveranitatea. În interiorul sistemului, ei vor alege puterea preponderentă cea mai îndepărtată, dar cu care vor încerca o omogenizare masivă, chiar dacă interesele acesteia sunt extrane intereselor puterii medii de care vorbim (de exemplu: cazul participării unor state latino-americane la al Doilea Război Mondial, unde participarea a avut ca interes doar omogenizarea cu puterea preponderentă, adică Statele Unite, sau a ducatului de Mantova la cruciada anti-otomană). Pe de altă parte, ele vor deveni interesate de eterogenizarea, până la diferențiere majoră cu puterea sau puterile mari care le pun într-o situație de frică – în genere, marile puteri contigue sau apropiate – aici putem da exemplul atitudinii Mexicului față de SUA; chiar dacă SUA nu a mai avut vreo intenție agresivă față de Mexic de aproape 100 de ani, sau atitudinea României și a Poloniei față de Imperiul Rus și Uniunea Sovietică.

Dacă sunt supuse unei hegemonii, ceea ce încearcă să evite cu mari eforturi, puterile medii vor încerca să se omogenizeze cultural cu hegemonul până în momentul în care acesta are statutul pus în discuție, din momentul în care există o fisură în dominația hegemonică din mediul internațional, puterile medii vor încerca să ducă sistemul fie la o stare de echilibru, fie la mimesisul acesteia.

În final, trebuie să spunem că puterile medii vor avea comportamente de tip oportunist (revenim asupra diferenței dintre oameni și state, și spunem că folosim termenul cu o neutralitate etică puternică) – ele vor căuta regimul internațional care le asigură cel mai bine supraviețuirea (de aceea în anumite situații sunt aliați foarte puțin loiali), fie, atunci când vor avea asigurată supraviețuirea, ele vor căuta acel aranjament în cadrul regimului internațional care le asigură gradul maxim de libertate. Sunt puteri relativ dispuse să negocieze interesele lor pentru păstrarea suveranității, și nu sunt extrem de atașate de statutul lor în distribuția relativă de putere, dacă aceasta le oferă o incertitudine cât mai mică asupra supraviețuirii lor. De aceea vor putea susține interese pe care nu le consideră vitale, dacă prețul

tranzacției este creșterea gradului de predictibilitate a mediului internațional, sau este mulțumirea unei puteri preponderente sau hegemonice.

Fără a fi încercat să rezolvăm toate problemele care se pun în analiza puterilor medii, și fiind deplin conștienți de șantierul intelectual care se deschide în acest studiu, credem că am reușit să schițăm un aparat de analiză care să ne permită raționamente și observații mai nuanțate asupra acestei categorii de state, fără a mai fi nevoie să inferăm permanent prin analogie cu politicile puterilor mari. Chiar dacă analogia are demnitatea ei în demersul științific, revenind la Aristotel, credem că este mai ușor a lucra pe teritoriul genului proxim, decât în zona diferenței specifice.